

Népesedési gondjainkról

HELYREIGAZÍTÁS KOVÁTS ZOLTÁN ÍRÁSÁHOZ

A Tiszatáj 1972. októberi száma „Népesedési gondjainkról” címmel, Kováts Zoltán aláírással cikket közöl. Az eszmefuttatás Fekete Gyula könyvét értékelve ismerteti a cikkíró népesedési helyzetünkről alkotott véleményét.

Miután szerző nem demográfus, az idevonatkozó szakismeretének hiányával magyarázható, hogy cikke alapvető tárgyi tévedéseket tartalmaz.

1. A cikk írója szerint: „... a KSH Népeségtudományi Kutató Intézete eddigi majd másfél évtizedes fennállása során egy alkalommal tett kísérletet arra, hogy a tudati tényezők tendenciájának, hatásának megismerése érdekében lépéseket tegyen. Ezt a felmérést 1966-ban készítették.” Ez a megállapítás megalapozatlan, mert a KSH, valamint az említett Népeségtudományi Kutató Intézet a cikkben említett 1966. évi vizsgálatot megelőzően, illetve azt követően is több vizsgálatot végzett — részben a hagyományos statisztikai adatforrásokra támaszkodva, részben speciális felvételek keretében — a termékenység alakulását befolyásoló gazdasági, társadalmi, kulturális és lélektani tényezők szerepére vonatkozóan. Az idevonatkozó eredményeket részben a Központi Statisztikai Hivatal, illetve a Kutató Intézet sorozatban megjelent kiadványai, részben a Statisztikai Szemlében, illetve a Demográfiában a külön kötetekben közzétett nagyszámú tanulmány publikálta (ezeknek felsorolása meghaladná e levél kereteit).

2. A Magyar Hírlapban megjelent, hivatkozott cikk a hatvanas évek születési mozgalmának felfelé ívelő tendenciájáról beszél. Ennek a cáfolatára cikkíró 1967—1971 közötti adatokat közöl, holott közismert, hogy az 1960-as évek nem jelentik sem 1970-et, sem 1971-et. Az e téren fennálló tényleges helyzet megítélésénél egyedül az élvszületési arány 1960—1969 közötti alakulását mutató idősor adataira támaszkodhatunk, amelyek teljes egészükben alátámasztják a cikk erre az időszakra vonatkozó utalását.

Elveszületés 1000 lakosra

1960	14,7
1961	14,0
1962	12,9
1963	13,1
1964	13,1
1965	13,1
1966	13,6
1967	14,6
1968	15,1
1969	15,0

Sajátos a cikkíró vitamódszere azért is, mert ha az általa hivatkozott tanulmányt végigolvasta, két hasábbal odébb észlelnie kellett, hogy a születési szám alakulását tovább is figyelemmel kísérem, és korántsem állítható, hogy „vastagon fog a ceruza”. A hivatkozott cikk idevonatkozó részletét idézem:

„A gyermekgondozási segély bevezetésének évében, 1967-ben a születésszám 8 százalékkal, 1968-ban további 4 százalékkal emelkedett, 1969-ben pedig lényegében az 1968-as szinten stagnált. 1970 közepétől 1971 közepéig kisebb arányú visszaesés következett be. 1971. II. félévére a születések száma lényegében az 1969. évi szinten stabilizálódott.”

3. Azt a Népszabadságban megjelent megállapításomat, hogy soha nem volt olyan magas a gyermekes szülők aránya, mint most, az idevonatkozó népszámlálási adatok igazolják (lásd az alábbi táblázatot):

Korcsoport (korév)	1930	1949	1960	1970
Összesen	17,1	18,3	15,1	14,1
Ebből:				
30—34	15,2	14,6	9,7	7,0
35—39		13,5	10,0	5,9

A gyermektelenek arányát hagyományosan a 30—39 éves házasságoknál szokták mérni, miután az ennél fiatalabb korcsoportok termékenysége még megközelítően sem befejezett. A témával kapcsolatban még megjegyzem, hogy az 1970-ben e korcsoportokba tartozó nők termékenységi periódusa már túlnyomórészt az 1956-ban bevezetett új abortuszrendelkezés utáni időszakra esett.

4. Cikkíró összetéveszti a gyermektelen családok fogalmát a gyermek nélkül élő családok fogalmával. Az első csoportba azok a családok tartoznak, amelyekből nem származott gyermek, az utóbbiba azok, amelyek a különböző összeírások időpontjaiban nem éltek gyermekekkel. Ezek azonban többségükben olyan gyermeket szülő családok, amelyekből a felnőtt gyermekek már eltávoztak. Cikkíró e tájékozatlanságának következménye, hogy a népesedési helyzetről alkotott véleményének igazolására végső érvként tévesen felhasznált adatokra hivatkozik.

5. Szerző szerint: „A Népeségtudományi Kutató Intézet minden eddigi előrebecslése sikertelen volt, a legutolsó, 1968-ban elkészült távlati előrebecslést már két alkalommal kellett módosítani.” Mint ismeretes, a népesség-előreszámítás mindig egy adott feltételrendszerhez fűződő számítás; feltételes jellegét minden idevonatkozó tanulmány, szakkönyv stb. egyöntetűen kiemeli (ettől függetlenül gyakran megtörténik, hogy laikusok — köztük, úgy tűnik, az említett cikk szerzője is — e feltételes számítási módszert összetévesztik a jóslatszerű prognosztikai eljárással). Éppen a bizonyos mértékig önkényesen választott — alternatív — feltételrendszerek állandó revíziójának és korszerűségének az igénye teszi szükségessé, hogy az adott szükségleteknek (pl. tervezési szempontoknak) megfelelően a népesség-előreszámításokat, pontosabban az azokban alkalmazott feltételrendszert időnként módosítsuk.

DR. SZABADY EGON,

a Népeségtudományi Kutató Intézet igazgatója

Kelet-Európa hullámhosszán

A magyar irodalom kelet-európai meghatározottságáról szeretnék szólni, azokról a közös vonásokról, amelyek a mi irodalmunkat-kultúránkat a velünk szomszédos népekéhez kapcsolják, azokról a föladatainkról továbbá, amelyek ebből a meghatározottságból következnek. Nem kívánom ezeket a tulajdonságokat fetisizálni és jelentőségüket eltúlozni, de úgy vélem, hogy létezésükkel minden magyar irodalmárnak számolnia kell, nem utolsósorban azért, mert végső soron a Kelet-Európához tartozás szabja meg irodalmunknak a világ irodalmában elfoglalt helyét is. Hiába akarjuk buzgó igyekezettel elvágni az idekötő szálakat, gondolván, hogy csak fölösleges tehertől szabadulunk, vállalkozásunk kudarcot fog vallani, mert önmagunkból adunk föl valamit, lemondunk egy sehol máshol nem létező minőségről, elszalasztjuk művészi föltárásának lehetőségét.

Nem új gondolatok ezek, az elöttünk járó nemzedékek gondolkodói közül nem egy próbált már változtatni a nyugatra tekintő szem egyoldalú beidegződöttségén, elég talán Németh László közeledést sürgető, a szomszéd népek kultúrája felé hidakat építő vállalkozásaira gondolnunk. A napi- és az irodalmi sajtóban az utóbbi